

TAMARA BAIRAŠAUSKAITĖ APIE XIX A. LIETUVOS BAJORŲ SAVIVALDOS YPATYBES

9. Lietuvos bajorų savivaldą reglamentavo bendri imperijos bei specialūs įstatymai, atspindėję Rusijos imperijos politiką prisijungtose žemėse. [...] Dėl savitos bajorų luomo stratifikacijos, nesutampančios su Rusijos socialine struktūra, Lietuvos bajorams buvo įvestas kiek aukštesnis turto cenzas, suteikiantis teisę dalyvauti rinkimuose. Dėl mažai pakeistų apskričių teismų struktūros ir apskričių valdymo taip pat skyrėsi renkamųjų pareigūnų sudėtis. Iki XIX a. 4-ojo dešimtmečio oficialiai vartoti iš buvusios Abiejų Tautų Respublikos paveldėtų institucijų (seimelis, bajorų deputacija) ir renkamųjų pareigybių (maršalas, pakamaris, vėliavininkas) pavadinimai.

Unifikaciniu požiūriu Lietuvos bajorų savivaldos raidai turėjo reikšmės Nikolajaus I politika. 1831 m. gegužės 6 d. „Nuostatai dėl bajorų susirinkimų, rinkimų ir renkamosios tarnybos tvarkos“ suvienodino visos imperijos bajorų susirinkimų principus. Įvedus aukštą turto cenzą, sumažėjo susirinkimų dalyvių skaičius, tačiau necenziniams bajorams buvo leista siekti žemesniųjų renkamųjų pareigų. Vakarų gubernijų bajorų rinkimų teisių suvaržymu laikytinas reikalavimas prieš siekiant renkamosios tarnybos atlikti privalomąją dešimties metų valstybės tarnybą, galiojęs 1835–1856 m., taip pat draudimas dalyvauti bajorų susirinkimuose asmenims, aktyviai palaikiusiems 1830–1831 m. sukilimą.

10. Lietuvos bajorams, netekusiems politinės valdžios, bajorų savivalda suteikė tam tikrą viešosios veiklos satisfakciją. Jie aktyviai dalyvavo seimeliuose, o renkamoje tarnyboje realizavo valdžios poreikį. Nevengė ir Nikolajaus I pertvarkytų bajorų susirinkimų. Jų rankose buvo sutelkti socialiniai, ekonominiai ir kultūriniai privilegijuotojo luomo saugumo svertai. Jie intensyviai naudojosi pageidavimų instituto teikiama galimybe daryti spaudimą valdžiai ir prisidėjo prie krašto teismų, švietimo, ūkinio bei finansinio gyvenimo organizavimo.

11. Tačiau nėra pagrindo kalbėti apie visapusišką bajorų savivaldos savarankiškumą tvarkantis apskrityse, ypač gubernijos centre. Nors valdžia leido bajorams dalyvauti vietos valdymo institucijose, bet riboję jų galimybes daryti poveikį visuomenės raidai, inicijuoti jai naudingus pertvarkymus. [...] Vis dėlto bajorų savivaldos institutas nebuvo biurokratizuotas taip, kaip administracinio valdymo įstaigos. [...] Renkamieji pareigūnai, įskaitant bajorų vadovus, kuriems priklausė vykdomoji valdžia, neįsiliejo į valdininkų sluoksnį. Jie ėjo bajorų jiems laikinai patikėtas pareigas, kurioms nebuvo pasirengę profesionaliai. Už luomo poreikiams skirtą darbą jiems atlygino ne valstybė, bet luomas. Atrodo, Lietuvos bajorus ši situacija tenkino, jie savęs netapatino su valdininkais, o renkamąją tarnybą laikė garbinga ir naudinga visuomenei.

Tamara Bairašauskaitė, *Lietuvos bajorų savivalda XIX amžiaus pirmojoje pusėje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2003, p. 271–272.